

מאמר א' - אהבת ה'

פרק א - החיוב והמצוה

פרק ב - ההתבוננות המביאה לאהבת ה'

פרק ג - הגדרת המושג "אהבה"

פרק ד - התוצאות מן אהבת ה'

פרק ה - קידוש השם

פרק ו - המפסידים לאהבת ה'

"ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" (דברים ו, ה) "לדעת הישכם אוהבים את ה' בכל לבבכם ובכל נפשכם" (דברים יג, ד) "לאוהבי ולשומרי מצוותי" (שמות כ, ו) "כי אלקים יושיע ציון... ואוהבי שמו ישכנו בה" (תהלים סח-ט) "בקשתי את שאהבה נפשי" (שה"ש ג, א-ד) המושג מוזכר שם ד' פעמים)

פרק א' - החיוב והמצוה

קשר שבין יחודו של הבורא לאהבתנו את הבורא בספר "חובות הלבבות" (מבוא לשער אהבת ה') כותב: "האהבה לה' לבדו היא שיא הדרגות ותכלית המעלות... שכל מה שהזכרנו לעיל בספר הזה... אינן אלא מעלות ודרגות אל הענין הנעלה הזה... אין דרגא למעלה ממנה. ומשום כך השווה השליח (משה) ע"ה במשנה תורה עם טוהר היחוד "שמע ישראל - ואהבת" עכ"ל. כלומר מיד אחרי מצות "יחוד הבורא" שאנו מקיימים באמירת "שמע ישראל... ה' אחד" (דברים ו, ד) נצטוונו במצוות אהבתו של הקב"ה "ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" (דברים ו, ה).

וכן משמע ברמב"ם (הל' מזוזה פ"ד ה"ג) כי מצוה זו גוררת זו אחריה ממילא, וז"ל: "חייב אדם להזהר במזוזה... וכל זמן שיכנס ויצא יפגע (יפגוש) ביחוד השם של הקב"ה ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיותיו בהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים". כלומר האדם נזכר בשתי הפרשיות הכתובות על הקלף שבתוך המזוזה. וצ"ע מה הקשר בין שנים אלו דוקא? ולמה הרמב"ם לא המשיך להזכיר "מיד הוא נזכר במצות תלמוד תורה ובמצות תפילין שגם הם מוזכרות במה שכתוב במזוזה? ולמה הקשר בין היחוד עם "אהבת הקב"ה" הוא קשר בל ינותק?

אלא התוכן של יחוד הבורא הוא להכיר ש"אפס זולתו" וכך לשון הרמב"ם (הל' יסודי התורה פ"א ה"ב ה"ג ה"ד): "ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי, אין דבר אחר יכול להמצאות. ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים, הוא לבדו יהיה מצוי, ולא יבטל הוא לביטולם. שכל הנמצאים צריכים לו, והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם. לפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם. הוא שהנביא אומר 'וה' אלהים אמת', הוא לבדו אמת ואין לאחר אמת

כאמתו. והוא שהתורה אומרת 'אין עוד מלבדו' כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו" עכ"ל.

מסירות נפש של רבי עקיבא ואהבתו לה' מהר"ל הסביר זאת בנועם שיח, בענין מסירת נפשו של רבי עקיבא: "ואל יקשה בעיניך למה היה מקיים שיאהב השי"ת בכל לבבו ובכל נפשו במה שהיה מאריך באחד עד שיצאת נשמתו באחד (כמ"ש בברכות סא:)? אבל הדבר הזה כי האהבה שיש לאדם אל השי"ת (הוא) במה שהאדם מצד עצמו אינו דבר, רק מן השי"ת בא האדם ואילו הוא שב, כי הכל שב אליו ית'. ואין דבר זולתו רק הוא ית' והוא אחד ואין זולתו... (ובדיני ק"ש שעל המטה לת"ח) משמע אם יאמר 'שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד' אינו צריך שיאמר 'בידך אפקיד רוחי'. כי בדבר זה שאמר 'ה' אחד' ואין זולתו והכל שב אליו, ובזה נשמתו הוא שב אל השי"ת ומפקיד נשמתו ביד ה'. ולפיכך רבי עקיבא היה מאריך ב'אחד' עד שיצאת נשמתו, כי מה שהוא ית' אחד, הנשמה אליו תשוב... ומזה הצד נמצא אהבה... כי מצד שהוא ית' אחד, אין לשום נמצא בעולם הנפרד מאתו כי הכל תלויים ודבקים בו ית' כי הוא עיקר הכל, ומפני כך שייך האהבה אל השי"ת. ויותר שייך אהבה אל השי"ת ממה ששייך אהבה בשאר דברים. כי כל אהבה שיש בין האוהבים, אף שהם דבקים זה בזה, מכל מקום יש לכל אחד ואחד מציאות בעצמו. אבל האהבה אל ה' ית' צריך להיות במה שהאדם שב רוחו ונפשו אליו לגמרי עד שאין לאדם מציאות בעצמו. ובזה הוא מתדבק לגמרי בו וכדכתיב (דברים ל, כ) 'לאהבה את ה' אלוהיכם ולדבקה בו' " (נתיבות עולם", אהבת ה', פ"א).

וכך חזר על הדברים בקצרה מהר"ל "כי דבר מחויב הוא וברור שאי אפשר שיהיה דבר זולתו ית' ובזה שהעולם נברא לעבוד (את) השי"ת היה כל העולם חלק גבוה, ובזה יש מציאות אל העולם" ("דרך חיים", פ"א מ"ב, דף כז). ומעין זה כתב "נפש החיים" (שער ג' פ"ג).

מתי הוא הזמן לקיים מצוות אהבת ה'? באמת יש חיוב לכוון כוונות הנ"ל בכל רגעי היום, כי זו היא מצות עשה תדירה ("ביאור הלכה" לשו"ע או"ח סי' א', ד"ה הוא כלל גדול בתורה, ס"ק ד'). אבל לכל הפחות חייב האדם לרכז מחשבותיו בעת אמירת פרשה ראשונה של קריאת שמע, כלשון ה"משנה ברורה" "כשאומר 'ואהבת את ה' יראה להכניס אהבת ה' בלבו, שלא יהיה כדובר שקר ח"ו" (סי' כ"ה ס"ק י"ד).

פרק ב' - ההתבוננות המביאה להשגת אופן-מחשבה זה

האדם אוהב את ה' כי הוא כלל הכל כאשר האדם מתבונן שחיוו הם כצל יעוף וכחלום פורח, ושהקב"ה הוא לבדו המציאות האמתית הבלעדית והמוחלטת, מיד הוא חושק ומתאוה תאוה גדולה להדבק באותו מציאות אמתית ית"ש. וזהו שרש האהבה להדבק במציאות

שהיא אמתית וקיימת לעד. קדמונינו אמרו ש"דרך של החלק להדבק בכל"; כלומר כל מציאות מקוטעת שואפת לחזור אל שלמות וכללות הכל. כך לשונו של "אור החיים" (בראשית ב, א) בדברו על מצוה זו: "וכל חלק וחלק מהסובב של העולם יתעצם בכח אש התשוקה הבוערת בו להתערב לבחינת כללות נצר המקווה.. ונמצא כל העולם תקוע ביתדות ומסמרי חשק הבורא לצד כלות ונטות רוחניות שבו להתקרב להנערב יתעלה שמו". (והוא מביא סימוכין לזה מן ילק"ש תהלים פרק ק"נ).

בספר בעל "תניא" קבע כי מה שהאדם אוהב את עצמו, חייב הוא להתבונן שזה בא לו ממה שהוא אוהב את "חיי החיים", שנפח בו נשמת חיים. וז"ל: "אהבה שכל אדם יכול להגיע אליה כשיתבונן היטב בעומקא דליבא... כי (ה') הוא חיינו ממש, וכאשר האדם אוהב את נפשו וחיו, כן יאהב את ה'. כי ה' הוא נפשו האמתית וחיו ממש, כמ"ש בזוהר (ח"ג דף 20). על פסוק 'נפשי אויתך'.. (הקדמה לח"ב של ספר התניא). (נ"ל עוד ראינו מן מדרש שהש"ר ה' פסקא ב' שהקב"ה נקרא "ליבן של ישראל").

אהבת ה' הנובעת מההרגשה שהאדם הוא חלק אלוה ממעל למי שיש לו אוזן קשבת יכול הוא לשמוע עקרון זה גם בדברי הנצי"ב, מדוע ה' אוהב את ישראל: "לא מחמת גדולת דעתם אלא מאהבה שבא כמה פעמים בלי טעם נגלה לאחר, כי אם התקשרות הרוח כמו שמזדמן האב והבן שלא הכירו זה את זה מעולם ע"פ סיבה, ובפגישה מועטת נקשרים באהבה נפרזה, והיינו משום דמזליהו חזו שרוחם מקושר בתולדה. כך אהבת ה' לישראל הוא משום שהמה חלק אלוה ממעל, ומשום זה נקראו 'בנים' למקום והקב"ה מכנה עצמו 'אב'.. ("העמק דבר", דברים ז, ח) עכ"ל. זאת אומרת, אם ה' חש יחס זה מצדו אלינו כי אנו זיק ממנו (כדברי רמב"ן לבראשית ב, ט, 'מאן דנפח מדיליה נפח, וכמשל של "נפש החיים" בשער א' פ"ט ד"ה אמנם בחינת נשמה) כיצד לא נחוש גם אנו מצידנו את אחדות המציאות הזאת? ובכן ודאי כי האוהב את חיוניות נר"ן (=נפש, רוח, נשמה) שבו, אוהב את המקור העליון ית"ש, שנר"ן שלנו היא הופעה ממנו ית"ש.

טעם שיש מי שאיננו מרגיש אהבה זו ואמנם, אותו האדם שהוא חולה בנפשו מבחינת "עבירה מטמטמת לבו של אדם" (יומא לט.), הוא איננו מרגיש את האהבה הזאת. פשוט הדבר שרובם של בני האדם הם חולים בטמטום זה, במדה גדולה או קטנה, ולכן הם אינם מרגישים את האהבה הזו.

(2) מפני החולי לא כל אדם מסוגל להבין וכל שכן ליישם באורחות חיו את התפישה הנשגבה הנ"ל. לכן נציע כאן אופן נוסף, והוא שיתבונן האדם (לפי מגבלות היכולת של שכלו האנושי) כמה נפלא ונהדר הוא הקב"ה. והרי כל אדם משתאה ונפעם כאשר הוא רואה דבר מופלא ביופיו. יש בן אדם המתרגש לראות נוף מרהיב. ויש בן אדם שכולו מתרגש לשמוע יצירה מוסיקאלית מצויינת. ויש בן אדם המתפעל מלראות מעשה ידי אמנות מופתית. בני אדם "אוהבים" את המחזה או השמיעה הזאת, מתרפקים עליהם וקשה להם

להפסיק את ריכוז מחשבותיהם מלהתמקד בהנושא ההוא, כי הוא מקסים ביופיו. דיבר על כך בעל "ספר הברית" (ח"ב דברי אמת, מאמר ד', סוף פ"ז) "שראוי לאהבה אותו מצד עצמו וחין ערכו הגדול, ומה שנאות לו מצד שלמותו, והיא אהבה הבאה מן השכל".

אהבת ה' של דוד המלך

מצאנו דוגמא אנושית לאהבה זו במה שנקשרה נפשו של יהונתן בדוד "ויהי ככלותו לדבר (דוד) אל שאול ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד ויאהבהו יהונתן כנפשו" (שמו"א יח, א). הבה נתבונן מה אירע שם? הרי גלית היה ענק ("גבהו שש אמות וזרת" – שמו"א יז, ד – כלומר למעלה משלשה מטר!) ודוד היה נער הרועה בכבשים ולא איש מלחמה, כמו שהטיח בו שאול (יז, לג). ובכן רואים מכאן אמונה גדולה בהקב"ה שיציל אותו ממה שנראה "מוות בטוחה". יתרה מזאת, סגנון תגובתו של דוד הוא רב רשם. בראות הפלשתי שאין לישראל אפילו גיבור אחד שיכול להתמודד נגדו, התריס: "אני חרפתי את מערכות ישראל היום הזה" (יז, י). וגם כל בני ישראל שעמדו באותו המעמד הבינו את הענין רק בפשוטו "הראיתם האיש העולה הזה כי לחרף את ישראל עולה" (יז, כה). כלומר הם לא ראו בזה שום חרפה דתית או רוחנית, כי אם לאומית לבד. אבל לא כן תפש דוד את הענין, אלא שלש פעמים הוא חזר והדגיש "כי מי הפלשתי הערל הזה כי חרף מערכות אלקים חיים?" (יז, כו וכן בפסוק לו, וכן בפסוקים של כרוז תיגרה שלו נגד המפלצת: "אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון, ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות אלוקי מערכות ישראל אשר חרפת. היום הזה יסגרך ה' בידי והכיתוך והסירותי את ראשך מעליך, ונתתי פגר מחנה פלשתים היום הזה לעוף השמים ולחית הארץ, וידעו כל הארץ כי יש אלוהים לישראל. וידעו כל הקהל הזה כי לא בחרב ובחנית יהושיע ה', כי לה' המלחמה, ונתן אתכם בידינו!" (פסוקים מה-מז). דוד הבין לאשורו שכל מי שמתקיף את ישראל או מבזה אותם, בעצם הוא מתנכל למושג האלוקי (עיין בזה רש"י לשמות טו, ז). ועיין דברים נלבבים של המלבי"ם (שמו"א יז, כו).

זאת אומרת דוד השליך נפשו מנגד לא למען כבוד האומה, אלא כי ראה ראה בכך שמחרפים את בורא העולם! ולכן השליך כל חישוב אחר הצידה וריכז מאמץ רק למחוק את המחרף מעל פני האדמה. ע"ז דוד התאזר עוז ופעל מתוך בטחון מוחלט בהקב"ה, ואף חינך לכך את כל צבא ישראל שהיו באותו המעמד. אף לא היסס מלומר תוכחה אפילו לשאול מלך ישראל: "אל יפול לב אדם ("המלך") עליו" (יז, לב). כאשר יהונתן ראה נפלאות שלמותו של דוד ואת נשגבות נפשו, גם בדיבוריו וגם במעשיו, מיד אהב אותו אהבה מושלמת כי ראה בו הצטיינות בלי גבול ושיעור. אהבה זאת הגיעה עד כדי למסור לו גם את המלוכה העתידית (שמו"א כג, יז). הוא הכיר ממה שראה וממה ששמע שהנה עומד מולו ולפניו בחיר האנושות, וממילא אהב אותו. כך הוא הדבר כאשר בני אדם נקשרים בכל נימי נפשם ליופי, או לחכמה או ליכולת-אמנותית. ומזה אנו נדון ק"ו בן בנו של ק"ו (עד אין שיעור) כאשר האדם מתבונן (באותה מדה המוגבלת שהוא יכול להכיל בשכלו) על שלמותו הנהדרת של הקב"ה, כמה עליו להפליג באהבה!

ע"פ הרמב"ם, כיצד משיגים את האהבה לה' הרמב"ם לימד שבשני אופנים נגיע לאהבת ה'. "בשעה שיתבונן האדם במעשיו (של הקב"ה) וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול" (הל' יסודי התורה, פ"ב ה"ב). כל אחד מבין שבכך הרמב"ם משתמש באופן הנ"ל של השגת האהבה לה', בהכירו את הצטיינותו ושלמותו.

אופן שלישי כיצד להשיג את האהבה להקב"ה (3) ועוד אופן אחר שהרמב"ם הביא הוא ע"י לימוד התורה. "זה שנחשוב ונתבונן במצוותיו ובמאמריו ופעולותיו עד שנשיגהו, ונהנה בהשגתו בתכלית ההנאה וזו היא האהבה המחויבת" (ספר המצוות, סי' ג'). כאשר נעמיק נבין שהתרגשות הנפש הבאה לאדם מהלימוד דומה מאד להתרגשות הבאה מן הכרת פלאי הטבע (המוזכרת באופן הראשון). כי יש כאן תגובה למראה תופעה שהיא על-אנושית. החכמות הרבות שיש בכל מקצוע ומקצוע בתורה מפליאים כל בעל הבנה. (א) אם נתבונן במערכות המסועפות שיש בסוגיות התלמוד, הרי אי אפשר להעלות על הדעת שאיזה בן אדם היה יכול לתאם את הכל בצורה כה הגיונית. (ב) כאשר אדם שומע את החילוקים המחודדים של ר' חיים מבריסק, איך כל ניב דיבור של חז"ל הוא מכוון ומדויק עם כוונה מיוחדת לו, ואין שום כפילות בכל סוגיות הש"ס ולא בין כל רבבות מאמרי חז"ל. (ג) ועוד לדוגמא: הרמב"ם כתב את ספרו "יד החזקה", ונכתבו על כך למעלה משש מאות חיבורים (עיין על כך בתחילת ספרי "אוצרות הרמב"ם"). ואחרי כל הקושיות והסתירות ששאלו עליו, תמיד הוא נשאר "צודק". אי אפשר להעלות על הדעת שהוא עצמו "צפה מראש" את כל השאלות של כל שש מאות החיבורים (ועוד נוסף עליהם קושיות שהמקשים לא הספיקו לא לכתוב וכ"ש לא להדפיס). והא כיצד "הכל מסתדר" והוא נשאר צודק? (ד) וכן הוא בכל התלמוד, אין מלה מיותרת ואין ניב שנאמר "סתם", וכדברי הגר"א שמצא לימוד מכל ביטוי וביטוי. (ה) וכן הלומד מקרא ורואה מה תעצומות כל מפרשיה, למאות ולאלפים (ובמיוחד הלומד פי' המלבי"ם לספר ויקרא, או ספר "הכתב והקבלה" של ר' יעקב מקלנברג. (ו) וכן הלומד "מסורת" ורואה כמה מתואם כל אות ואות, וכל תורה שבע"פ נרמזת בה. (ז) וכן הלומד גימטריאות ולומד רבבות חשבונות (באמת יש גימטריאות עד אין סוף, כדברי תקו"ז תי' כ"ו, מהד' הגר"א דף 158 ד"ה אית אחרנין, רק נקטנו לשון "רבבות" מה שהאדם המוגבל יכול לקלוט בשכלו). כל אלו והרבה שלא הזכרנו כאן מעוררים באדם התפלאות והתרגשות קיצונית, ואהבה אין קץ לדבר שאין לו קץ. (וסיבת אינ-סופיות זו של התורה הסביר לנו רמח"ל ב"דרך ה' "ח"ד פ"ב פסקא ב').

אופן רביעי כיצד להשיג את האהבה להקב"ה (4) יש עוד אופן כיצד משיגים האהבה לה', והיא ההשתוות וההתדמות. כך כותב ר' ירוחם ממיר:

"ידוע כי האדם יבחן ממקורביו, כענין "ובן אדם לדומה לו" (ב"ק צב:). ולמה? כי ההתקרבות באה מאהבה, והאהבה באה מהשתוות (עיין "נתיבות עולם"

למהר"ל, נתיב אהבת ה', פ"א דף ל"ח) והנה יכול האדם להיות לו בצד מה השתוות לו ית', היינו בהליכה בדרכיו ית', בהטבה ובסבלנות, כמבואר ב"תומר דבורה", ובנאמנות... ויען כי יש בו מעט השתוות, לפי כח האדם, יוולד בו אהבה אליו ית'... וממילא יאהב הוא יעת' אותו (את האדם) בשביל מעט ההשתוות שנמצא בו" ("דעת תורה", דברים ח"א דף קמט, וע"ע בזה דברי "ספר הברית", ח"ב מאמר ד' אהבה ויראה, פרק ה').

אהבת ה' ע"י הכרת טובה לו ית"ש
(5) יש עוד אופן חמישי להשגת מדה חמודה זו של אהבה להקב"ה, והוא ע"י שהאדם יכיר טובה על טובות אין מספר שה' חנן אותו. וכך לשון "מסילת ישרים": "האהבה, שיהיה נקבע בלב האדם אהבה אליו ית' עד שתתעורר נפשו לעשות נחת רוח לפניו, כמו שלבו מתעורר לעשות נחת רוח לאביו ולאמו, ויצטער אם חסר זה מצדו או מאחרים" (סוף ההקדמה). והמשיך בפרק "קניית הזריזות" (פרק ח'): "ואמנם מה שיוכל להגביר ההתעוררות הזו הוא ההסתכלות ברוב הטובות שהקב"ה עושה עם האדם בכל עת ובכל שעה, והנפלאות הגדולות שעושה עמו מעת הלידה עד היום האחרון. כי כל מה שירבה להסתכל ולהתבונן בדברים אלה הנה ירבה להכיר לעצמו חובה רבה אל האל המטיב לו, ויהיו אלו אמצעים לשלא יתעצל ויתרפה מעבודתו... כל שכן אם יתבונן היות כל טובו תלוי בידו ית' ומה שמצטרך לו ומה שמוכרח אליו (הוא) ממנו ית' ולא מאחר, אשר על כן ודאי שלא יתעצל מעבוד עבודתו ית' עכ"ל.

ויש הבדל גדול בין חובת הכרת טובה של האדם לאדם אחר שהטיב אתו, לבין חובת הכרת טובה שלו להקב"ה שהטיב אתו. כי האדם אחר המטיב מתכוון בסופו של דבר להנאת עצמו. "חובות הלבבות" (בהקדמתו לשער עבודת ה') מפרט כיצד האב המטיב עם בנו עושה זאת כי רואה בבנו את ההמשך של עצמו, כי רואה בבן חלק מן עצמו. ואין זו "הטבה אמתית" שלמה. וכן טובת האדון לעבדו, כי כוונתו לשמור לו עובד שהוא בריא ומועיל. וכן טובת העשיר לעני, כי הוא כמו סוחר המרויח בזה שכר טוב בעוה"ז או בעוה"ב. וכן טובת בני אדם זה לזה, כי הם מקוים להשיג תהלה וכבוד, או הכרת טובה. אבל טובתו של הקב"ה היא ממש ללא קבלת שום תמורה, כי איזה תועלת יכולה להגיע אל מי שאיננו זקוק לשום דבר?

ועוד יש להתבונן בדברי "חובות הלבבות" (שער הבחינה, פרק חמישי) המפרט כמה וכמה טובות שה' הכין עבור האדם. ראשית, שהאדם נברא ונהיה, בלי שהקדים לכך שום סיבה מהותית שייברא. והכין לו כל אבריו; והכין לו מזון ומלבוש. וה' הכין לאדם כוחות המחשבה והזכרון, כח השכל וההגיון. וה' חנן לאדם כח השיכחה, שמבלעדיה היה סובל צער עצום בהעלותו על דעתו סבלו בעבר, ואדרבה בכח ההצטרפות היו כל צרותיו שעברו עליו בימות חייו טריים וחדשים אצלו תמיד כמו בעת תחילת התהוותם, ומי זה שהיה יכול לעמוד בלחץ המצטבר הזה? ועוד שהכין לבני אדם כושר הכתיבה, למען יוכלו להעביר לדורות הבאים את החכמות אשר חידשו, כדי שהתועלויות שדור אחד השיג לא יעלמו מן העולם בעת מיתתם, אלא יונצחו לדורות שלאחריהם. וכיו"ב מונה הרבה הטבות שה' הכין. וכל זה כדי להגדיל את אהבתנו אליו.1

1 מענינת מאד התנהגותו של בעל "יסוד ושרש העבודה", כמובא בצוואתו שבסוף ספרו, פסקא ל"ג. שם מעיד על עצמו שבכל דבר ודבר שאירע לו היה מרכז את מחשבותיו להודות לה' על מה שאירע לו. לדוגמא: לעתים הוא היה סובל מן כאבי שיניים. אז הודה לה' שנפרע לו על עוונותיו ונקה את נשמתו. וכאשר לא היו הכאבים היה מודה לה' בכל יום ויום על כך. ואם נתגלגלה צלחת מהשולחן והיה ממחר לחטוף אותה לפני שתיפול לארץ ותשבר, היה מודה לה' אם הצליח להציל בעוד מועד. ואם נפלה ולא נשברה, כל שכן שהיה מודה לה'. ואם נפלה ונשברה היה מודה לה' אשר גבה ממנו חובו ע"י הפסד הממון ולא בצרות הגוף (כמבואר בפסחים ק"ח. "הודו לה'"). ואם היה צריך ללכת לביהכ"נ וירדו גשמים, הודה לה' שהיה יכול לעמוד בנסיון וללכת למרות יצרו המטרידו. ואם באותו יום לא היו גשמים (בניגוד לתכונת החורף ברוסיה) היה מודה לה' שחסך אותו מהנסיון. וכיו"ב פרטים עד אין מספר והוא הרגיל את עצמו להיות "מכיר בטובה". ע"כ ההערה.

ואנו בני ישראל צריכים לאהוב את ה' בתוספת מרובה, כיון שהטיב אתנו שנתן לנו את תורתנו, שהוא ספר הדרכה כיצד להיות מוסריים וטובים. ובזאת אנו מתרוממים על פני כל אומות האדמה. אנו מברכים בברכת התורה "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו". כלומר זאת היא אות ההיכר שאין אות יותר בולטת ממנה. כי אין גוי הזוכה לתורה ("תורה בגוים, אל תאמן" – מדרש איכ"ר ב') ולכן גם אסור ללמד אותם שום דבר מהתורה (חגיגה יג.) ומפני שנתן לנו מתנה זאת (שאפילו מלאכי מעלה מקטרגים על נתינת פנינה יקרה זו לבני האדם; שבת פח-פט) ידענו כמה הוא אוהב אותנו. ולכן כאשר אנו מתכוונים להזכיר לעצמנו מצוות "ואהבת את ה' אלוהיך" בקריאת שמע, אנו מקדימים לומר "אהבה רבה אהבתנו" (הברכה הבאה לפני ק"ש) ושם מזכירים: "ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. והאר עינינו בתורתך". כי על ידי אהבה מוצהרת זו הטבע מתעורר יותר לגמול להשי"ת מאד מאד.

*

טוב נעשה אם נביא כאן דברי סיכום שכתב "ספר הברית" (ח"ב), מאמר י"ד האהבה והשמחה, סוף פרק ז')

יתכן לאדם שיאהב לבוראו משבעה פנים:

(א) בעבור הצלתו מן הרעות.. בין בדברים שהאדם יודע מהם ובין איננו יודע מהם כלל, כמ"ש "אין בעל הנס מכיר בנסו" (נדה לא).

(ב) בעבור הטבתו לו והתחסדו עמו לתת לו כל צרכו, ומזמין לו כל מחסורו

(ג) מפני שהוא מסתיר עוונותיו מן הבריות, אשר לא יגלה מעשיו בפני קהל רב... לבל יתבזה בפני בני ביתו וקרוביו ושכניו...

(ד) מפני שה' נושא עוונותיו ועובר על פשעיו ומרבה לסלוח (זה מבואר ב"חובות הלבבות", אהבת ה', פ"ב)

(ה) בעבור שחלק מחכמתו לבשר ודם וחונן לאדם דעת...

(ו) בעבור שהקב"ה אוהב אותנו ואת אבותינו ואנו סגולתו, וכל מגמתו וחשקו לאהבה אותנו (עיין דברים ז, ז) יותר מכל צבא מעלה...

(ז) בעבור מה שראוי לאהבה אותו מצד עצמו וחין ערכו הגדול, ומה שנאות לו מפני שלמותו, והיא האהבה הבאה מן השכל אף בזולת הטעמים האמורים..."

פרק ג' - הגדרת המושג "אהבה"

צריך האדם להזהר לבל ירמה את עצמו כדי שלא יהיה מהעובדים את ה' בדרכים דמיוניים (מו"נ ח"ג פ"ב). עלול להיות שהאדם מתרגש בצורה לא-תורנית, ונישא על כנפי רוחות שוא של התנהגות חיצונית, ממה שהאדם מחקה אנשי סביבתו. לא בכך יקיים האדם את מצוות התורה.

ההסבר של רש"ר הירש

כאשר נחקר בשרש תיבת "אהבה" נמצא שרש"ר הירש (בפי' לדברים ו, ה) מציע שאות א' איננה מהשרש וענין של "אהבה" היא "הב" לתת, או "הב" להביא ולמסור את עצמו. וז"ל: "האהבה היא התקשרות עמוקה של הלבבות, והאוהב מתמסר אל האהוב כדי לקרב אותו אל עצמו וללחוץ אותו אל לבו". ומה ענין "בכל לבבך"? "שתבקש את קרבת ה' ע"י שתתמסר אליו בכל לבבך ובכל נפשך ובכל רכושך. כל מחשבותיך והגיונותיך, כל שאיפותיך ורצונותיך וכל קנייניך, הכל יהיה רק אמצעי כדי לזכות לקרבת ה', כדי לקרב את ה' אליך".

לאהוב את ה' גם ע"י יצה"ר (מבואר ע"פ רש"ר הירש) ומה שחז"ל דרשו על מלת "בכל לבבך" בשני יצריך (ברכות נד). נ"ל שאין זאת מפני אות ב' כפולה של "לבבך", כי הרי גם בפסוק "ולעובדו בכל לבבכם" (דברים יא, יג) כתוב בב' פעמים אות ב' ולא דרשו "בשני יצריך"? אלא חז"ל בססו דבריהם על תיבת "בכל" הבאה לרבות. ושם "ולעובדו" הוא לענין כוונת הלב, כמו שנבאר בשער כוונת הלב (להלן). וכאן לגבי "ב' יצריך" ממשיך רש"ר הירש ומפרש: "עצם אהבתו (לה') מתבטאת בכך שהרע (ג"כ) מגרה אותנו... אלמלא הגירוי הזה לא היינו ראויים לשם 'אדם', לא היו קיימים ערכים מוסריים ולא מעשים טובים, כי היו לנו רק רצונות ומעשים פיסיים וכבר היה האדם נמשל כבהמות נדמו". האינסטינקטים הבהמיים הם חד-צדדיים ואינם ניתנים לשינוי. "אלמלא היה הרע והנקלה החושני מגרה אותנו... (אזי) גם הטוב שאנו עושים לא היה נזקף לזכותנו, כי לא היה משום מעשה האדם הפועל בחרות מוסרית".

לאהוב את ה' גם ע"י יצר הרע (מבואר ע"י הרמב"ם)
פירוש אחר יש לרמב"ם (פירוש המשניות, ברכות פ"ט מ"ה) "שישים האדם בלבו אהבת האל והאמונה בו אפילו בעת המרי והכעס והרוגז, שכל זה הוא יצר הרע, כמאמרם 'בכל דרכיך דעהו; אפילו בדבר עבירה' עכ"ל. כלומר, גם בעת שהאדם מותקף מהגירויים הרעים שבקרבו, יתגבר על עצמו כדי לקיים רצון קונו. (ועיין איך "הכתב והקבלה" לדברים ו, ה, הבין בדברי הרמב"ם מה ההבדל בין מצוות השכליות למצוות השמעיות).

לאהוב את ה' גם ע"י יצר הרע (מבואר ע"י "ילקוט יהודה")
אבל הגדיל לעשות הגרי"ל גינזבורג ("ילקוט יהודה" עה"ת, לפסוקנו) המפרש שהאדם ינצל וישתמש ביצרו הרע בשירותו של הקב"ה. לדוגמא "האי מאן דבמאדים יהא גבר אשיד דמא... או מוהלא" (שבת קנו). או דוגמא לכך הקמץ שיש בנטיות נפשו לאגור הון, ינצל כוחותיו להיות גבאי צדקה ולכוף את הציבור לתרום למטרות נעלות. ומי שהוא נוטה לכעס, ישתמש בתכונתו לקנא לשם ה' (לפי גדרי ההלכה).

*

שלוש לשונות של חיבה
במדרש (ב"ר פרשה פ') אמרו "בשלוש לשונות של חיבה חבב הקב"ה את ישראל: בדביקה ובחשיקה ובחפיצה" (עיי"ש פסוקים). כיון שיחסנו לה' הוא הדדי, יש להבין כי גם אנו כך להקב"ה (וכך הבין רמח"ל, אשר ב"מסילת ישרים" פרק י"ט הוא מפרט ענפי האהבה, ומביא מהמדרש הנ"ל למרות ששם חז"ל עסקו באהבת ה' לישראל, בו בזמן שרמח"ל עסוק באהבתנו אליו ית"ש. אלא לומדים מזה על זה. והשלשה מבוארים במקראות: "ואתם הדבקים בה' אלוהיכם" (דברים ד, ד). "כי בי חשק ואפלטתו" (תהלים צא, יד) "כי אם בתורת ה' חפצו" (תהלים א, ב). (אמנם בפסוק האחרון הזה מדובר על התורה, אבל הכוונה להקב"ה, כפי שיבואר להלן במאמר "אהבת התורה"). (ע"ע "ראשית חכמה", שער האהבה, פ"ד).

ביאור של "דבקות"
מה ההסבר לכל השמות הנרדפים הללו? חז"ל אמרו על דבקות "דבוקים ממש" (סנהדרין סד. פירש"י "יפה יפה") ונבאר להלן בשער נפרד ענין הדבקות, רק נציין כאן לדברי הרמב"ן (לדברים יא, כב) "לא תפרד מחשבתך ממנו בלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, עד שיהיו דבריו עם בני אדם בפיו ובלשונו, ולבו אינו עמהם, אבל הוא לפני ה' עכ"ל. (עיין לשון רמב"ם בהל' תשובה פ"י ה"ג)

ביאור של "חשק"
ענין ה"חשק" פירש רמב"ם: "הפלגת האהבה עד שלא תשאר מחשבה בדבר אחר אלא באהוב ההוא, הוא החשק" (מו"נ, סוף פ"נא). וצ"ע מה בין זה למה שכתוב לעיל מהרמב"ן? אלא נ"ל שיש כאן שאלה של כמות ואיכות. לפי ההסבר של רמב"ן האדם עסוק במעשיו היומ-יומיים אבל כל העת ("כמות" הזמן) ברקע של הכרתו הוא חדור הידיעה שהוא עומד לפני הקב"ה ("שויתי") וזו הנקראת

"דבקות". אבל "חשק" הוא תיאור ה"איכות" של עוצמה, מלשון "חישוקי החבית", כלומר טבעות הדוקות החובקות את נסרי החבית לבל יתפרדו זמ"ז (ועיין שמות לח, כח). מהמשל שחז"ל המשילו (ב"ר פ') ללמוד מן חשקו של שכם בן חמור הותר לנו להקיש וללמוד ממנו. הנבל הזה השפיע או בשוחד גדול או באיומים להביא כל בני הכפר למול את עצמם. אנו משתאים על גודל העוצמה והיכולת (במיוחד בדורות ההם שלא היו להם אמצעים לשכך הכאבים של ניתוח קשה זה). איכות החשק הוזכרה בתורה "שכם בני חשקה נפשו" (בראשית לד, ח) "ולא אחר הנער לעשות הדבר" (לד, יט). ולכן גם לאהבה הקיצונית שיש בין בני הזוג בטרם נישאו זל"ז או זמן קצר אח"כ, אנו קוראים בזמן הזה "חשק" כי הוא בלי שכל וללא הגיון. כולו מפני ה"חידוש" ולא מפני שהשתתפו יחד בהחלטות החיים וסייעו זל"ז כמו אצל זוגות מבוגרים יותר שעברו נסיונות יחד. אצלם דוקא "אהבה" היא גדולה, ולא "חשק". בסיכום: דבקות היא בכמות הזמן. "חשק" הוא בעוצמה האיכותית.

ביאור של "חפץ" ענין "חפץ" ע"י ביאור רש"א ורטהיימר בספרו "באור שמות הנרדפים בתנ"כ" (סוף ערך "חשק") שאמנם החשק הוא בלי טעם (מפני הכרח פנימי הדוחף בלי שהחושק מבין מה מניע אותו לכך) והחפץ הוא הרגשת העריבות. והמלבי"ם בספרו "יאר אור" (כלל א' אות ז') כתב: "החפץ מורה על תכונה נפשית שיתאוו אל דבר. אבל 'רצון' מורה על תכונה מחשביית (כלומר הגיונית) אף כי נפשו אינה חפצה בדבר, ירצה בו מחמת שכלו המראה לו טוב הדבר ושלמותו". זאת אומרת, "חפץ" מלמד על דחיפה נפשית פנימית (אפילו תת הכרתית) שאין האדם ההוא יודע להסביר אותה. לדוגמא: "שכם בני חשקה נפשו בבתכם" (בראשית לד, ח). הסביר האריז"ל כי ע"פ "סוד הנשמות" דינה היתה צריכה להוציא ממנו ניצוץ קודש והוא ר' חנינא בן תרדיון, הנרמז במלה "והארץ הנה רחב"ת ידים" (בראשית לד, כא). ודאי שאם היינו שואלים את שכם מדוע יש לו לחץ נפשי כזה, לא היה יודע לנמק. אבל זוהי דחיפה נפשית. וכך בענין שלנו ענין "חפיצה" בין הקב"ה לבינינו או מאתנו לקוננו, היא למעלה מן השכל. זהו קשר הדוק ואחדותי שבין האב לבן, בלי שום נימוקים שכליים.

פרק ד - התוצאות מהאהבה לה'

דבקות, שמחה וקנאה רמח"ל (מסילת ישרים, פרק י"ט) כותב "ענפי האהבה הם ג': הדבקות, השמחה והקנאה" והנה ענין האהבה הוא שיהיה האדם חושק ומתאווה ממש אל קרבתו ית' ורודף אחר קדושתו כאשר ירדוף איש אחר דבר הנחמד ממנו חמדה עזה, עד שיהיה לו הזכרת שמו ית' ודיבור בתהלותיו והעסק בדברי תורתו ואלהותו ית' שעשוע ועונג ממש, כמי שאוהב את אשת נעוריו או בנו יחידו אהבה עזה, אשר אפילו הדיבור בהם יהיה לו לנחת ותענוג. (הערה: עיין רש"י לבמדבר ח, יט שהקב"ה חוזר על הזכרת השם "בני ישראל" שוב ושוב)

והנה ודאי שמי שאוהב את בוראו אהבה אמתית, לא יניח עבודתו לשום טעם שבעולם, אם לא כי אנוס ממש, ולא יצטרך ריצוי ופיתוי לעבודה. אלא אדרבה לבו ישיאהו וירצהו אליה...

א'. הדבקות (היא) שהאדם מתדבק בו ית' שאינו יכול ליפרד ולזוז ממנו... והדבקות והנחת והעונג הנמצא בעסק עניניו של הנאהב. הב' הוא השמחה, והוא עיקר גדול בעבודה (עיין רמב"ם, הל' לולב פ"ח ה"טו)... ואומר 'עבדו את ה' בשמחה' (תהלים ק, ב)... כי זאת היא השמחה האמתית שיהיה לבו של אדם עלז על שהוא זוכה לעבוד לפני אדון ית' שאין כמוהו, ולעסוק בתורתו ובמצותיו שהם השלמות האמתית והיקר הנצחי... כי כל מה שזוכה ליכנס לפניו בחדרי ידיעת גדולתו ית' יותר תגדל בו השמחה ויהיה לבו שש בקרבנו... ואמר (דוד) 'תרננה שפתי כי אזמרה לך' (תהלים עא, כג) והיינו כי כל כך היתה מתגברת בקרב השמחה, שכבר השפתיים היו מתנענעות מאליהן ומרננות בהיותו עוסק בתהלותיו ית'. וכל זה מגודל התלהטות נפשו שהיתה מתלהטת בשמחתו לפניו...

הענף השלישי הוא הקנאה, שיהיה האדם מקנא לשם קדשו, שונא את משנאיו ומשתדל להכניעם במה שיוכל, כדי שתהיה עבודתו ית' נעשית וכבודו מתרבה... וכבר הפליגו חז"ל לדבר (שבת נד:) במי שיש בידו למחות ואינו מוחה... וזה פשוט (כי) מי שאוהב את חברו, אי אפשר לו לסבול שיראה מכים את חברו או מחרפים אותו, ובודאי יצא לעזרתו. גם מי שאוהב שמו ית' לא יוכל לסבול ולראות שיחללו אותו ח"ו ושיעברו את מצותיו, וזה מה שאמר שלמה 'עוזבי תורה יהללו רשע, ושומרי תורה יתגרו בהם' (משלי כח, ד) כי אותם שמהללים רשע ברשעתו ולא יוכיחו על פניו מומו, הנה הם עוזבי התורה ומניחים אותה שתתחלל ח"ו. אך שומריה המתחזקים להחזיקה, ודאי שיתגרו בהם (כי) לא יוכלו להתאפק ולהחריש... כי זהו תוקף האהבה שיוכל להראות מי שאוהב את בוראו באמת. ואומר 'אוהבי ה' שנאו רע' (תהלים צז, י) "עכ"ל.

לעשות למען כבודו של הקב"ה עוד באותו הפרק כותב "מסילת ישרים": "הכוונה האמתית המצויה בחסידים אשר טרחו והשתדלו להשיגה, הוא שיהיה האדם עובד רק למען אשר כבודו של האדון ב"ה יגדל וירבה, וזה יהיה אחר שהתגבר באהבה אליו ית', ויהיה חומד ומתאוה אל הגדלת כבודו, ומצטער על כל שימעט ממנו... ויצטער ויתאנח על מה שממעטים שאר בני האדם, וכל שכן על מה שממעט הוא עצמו בשוגג או באנוס או בחולשת הטבע אשר קשה לו לישמר מן החטאים בכל עת.

ודבר זה בארוהו (חז"ל) בתנא דבי אליהו (פ"ד) ואמרו: 'כל חכם מישראל שיש בו דבר תורה לאמתו, ומתאנח על כבודו של הקב"ה ועל כבודם של ישראל כל ימיו; ומחמד ומתאוה ומצפה על כבוד ירושלים ועל בית המקדש ועל הישועה שתצמח בקרוב, ועל כינוס גליות; מיד שורה רוח הקודש בקרבו'. ועל זה אמרו 'איזהו חסיד? המתחסד עם קונו' (זהר ח"ב דף קיד:)... הנה ודאי שיצטער תמיד צער ממש על ירושלים ועל החורבן מצד שזה גורם מיעוט כביכול לכבודו ית', ויתאוה לגאולה לפי שבה יהיה עילוי לכבוד השי"ת" עכ"ל רמח"ל.

על משוררי השירים לה'
ובספר "חרדים" (לר' אלעזר אזכרי) מ"ע התלויות בלב, כתב: "דרך החושק
לשורר. וכיון שאהבת יוצרנו נפלאה מאהבת נשים, האוהב אותו בלב שלם ישיר
לפניו ית' כאשר שרו משה ובני ישראל, ומרים ודבורה ויהושע ובני קרח
ושלמה... כן בתוקף החשק ר' יהודה הלוי, ר' יהודה החסיד ור"א אבן עזרא".

והוסיף על כך "ספר הברית" (ח"ב, מאמר י"ד האהבה והשמחה, פרק כ"ג)
"ראוי לכל אדם שיעשה לעצמו שיר מחובר מדברי חשק אהובים וחיבת קודש,
מדבר מתוך אש ושלמה-יה לשורר אותו בקול רנה ותודה בעת שהוא מכין
עצמו ומתבודד... אף אם אינו מיוסד על משקל יתד ותנועות דוקא (כמנהג
המשוררים הקדמונים)... אבל עשה לך שיר ידידות בלשון קודש פשוט כפי
יכולתך".

לחנך בני אדם לאהוב את ה'
עוד תוצאה היא המוזכרת ברמב"ם (ספר המצוות, מ"ע ג') "וזאת המצוה גם כן
כוללת שנהיה קוראים לבני האדם כולם לעבודתו יתעלה ולהאמין בו. וזה
כשתאהב איש אחד תספר בשבחיו ותרבה בהם, ותקרא בני אדם לאהוב אותו,
וזה על דרך משל. כן כשתאהב אותו... אתה קורא בלי ספק (אל) הסכלים
והפתאים-לדעת לידיעת האמת אשר (אתה) ידעתו, ולשון הספרי (לדברים ו')
'ואהבת את ה' אהבה על הבריות, כאברהם אביך שנאמר 'ואת הנפש אשר
עשו בחרן' (בראשית יב, ה) ור"ל כמו שאברהם מפני שהיה אוהב, כמו שהעיד
הכתוב 'אברהם אוהבי' (ישעיה מא, ח) כן אתה אוהב אותו עד שתקרא אליו בני
האדם" עכ"ל. כלומר, יספר לבריות על הטובות הגדולות שהקב"ה עושה לעמו
בכלל, ולכל יחיד בפרט. ועוד יש בזה שישכיל האדם להוכיח ולהראות כיצד כל
המאורעות הם ממש פועלים לטובתנו. ממה שהיה בעבר אנו יכולים להקיש אל
ההווה וגם אל העתיד.

וחז"ל פרטו זאת במפורש. על פסוקנו "ואהבת את ה' אלוהיך" אמרו "שיהא שם
שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש ת"ח ויהא משאו ומתנו בנחת
עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו
שלמדו תורה" (יומא פו. והדברים הובאו בתוספת פירוט ברמב"ם, הל' יסודי
התורה, סוף פרק חמישי עיי"ש).

אהבת ה' למרות הנסיונות
עוד כתב הרמב"ם שהתוצאה מן אהבת ה' היא שלא יזוז מבטחונו בה' והשמחה
בו אע"פ שח"ו האדם סובל צרות. וכך כתב בהל' ברכות (פ"י ה"ג): "שמע
שמועה רעה, מברך ברוך דיין האמת. וחייב האדם לברך על הרעה בטוב נפש,
כדרך שמברך על הטובה בשמחה, שנאמר 'ואהבת את ה' אלוהיך וכו' בכל
מאדך' (כמ"ש בברכות נד. "בכל מדה ומדה שהוא מודד לך") ובכלל האהבה
היתרה שנצטוינו בה, שאפילו בעת שייצר לו, יודה וישבח בשמחה" עכ"ל.

(א) הרמב"ם בפירושו למשניות (ברכות, תחילת פ"ט) הסביר שאין האדם יודע מה הן תוצאות הדברים, כי מה שנראה לו רע שמא יש בכך טובה סמויה בשבילו. (ב) נוסף על כך מצאנו בכוזרי (ח"ג ס"ק י"א) שהחסיד שמח בצרות כי יודע שיש בהן פרעון חוב עונותיו, וכך מוזכר ב"משנה ברורה" (או"ח סי' רכ"ב ס"ק ד'). (ג) אבל ר' צדוק מלובלין הלך בשיטה אחרת: "דכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד (ברכות ס:) ולא רק לקבולינהו בשמחה שהוא לכפרה (על עונות) רק להכיר שהוא באמת לטובה, כמו שראו דגזרת המן סיבבה שיוכלו לבקש לעשות מחיית עמלק, מה שלא היה אפשרי בלעדה לבקש, רק ע"י הגזירה 'נהפוך הוא' " (פרי צדיק, שמות, לר"ח אדר ב' ס"ק א').

הנעלבים ואינם עולבים

ישנה עוד תוצאה של אהבת ה' והיא להיות מן הנעלבים ואינם עולבים, שעליהם קבעו חז"ל שהם "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" (שבת פח:). וצ"ע מה השייכות בין מדה חמודה זו לאהבת ה'?" ונ"ל ע"פ דברי "ספר הברית" (ח"ב מאמר י"ד האהבה והשמחה, סוף פ"ד) "מי שמקיים 'ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך', האיש הקשור בעבותות אהבה, ישחק על כל מחמדי עוה"ז הכלים ועוברים" עכ"ל. כלומר כמו שהוא כתב שם כמה שורות לפני זה: "הכוונה שיהיה לבבך מלא באהבת ה'... לא שיהיה בו גם אהבת ה' וגם אהבת חמדת העולם". ודאי הוא לא ירגיש שום השפלה ממה שאחרים ביזו אותו. אדרבה ישמח על מעלתו שרקיקתם לא הגיעה אליו, כי אין בדיבוריהם "בזיון" אלא למי שמחשיב את דבריהם. ויקיים דברי "מסילת ישרים" (סוף פרק ה') "ולמנוע רגליו מדרך הרשעים השקועים בהבלי הזמן... ואם יארע לו שיימצא בחברה (של) מי שילעג עליו, לא ישית לבו אל הלעג ההוא. אדרבה, ילעג על מלעיגיו ויבזם ויחשוב בדעתו וכו' " עכ"ל. ויזכור דברי הרמב"ם במו"נ (ח"ב פ"לו) "הכרחי שיהא האדם כבר חדל לחשוב (=להחשיב) ובטל תשוקתו לשררות הבלתי-אמתיות, כלומר אהבת הנצחון או שירוממוהו בני אדם וישיג כבודם... אלא יראה את כל בני אדם כפי מצביהם, שהם בהם בלי ספק כבהמות וכחיות הטרף, אשר לא יחשוב השלם יחיד הסגולה, כאשר חושב עליהם, אלא היאך להנצל מנזקי המזיקים מהם, אם אירע לו עמהם שיתוף (בחברתם)" עכ"ל. ממילא מי שמכיר את האמת הנפלאה של מציאות הבורא וקיום רצונו, מה לו להפגע מן דברי בוז שהטיחו בו אותם ההולכים בחושך ואינם יודעים כלל את האמת? "הוי האומרים לרע טוב, ולטוב רע. שמים חושך לאור ואור לחושך, שמים מר למתוק ומתוק למר! הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבונים!" (ישעיה ה, כ-כא).

צריך החסיד לקבל על עצמו לתקן עבור כל העולם כולו עוד מן התוצאות של אהבת ה', כתב רמח"ל:
"במקום שאין אנשים, השתדל להיות איש" (אבות ב') וזה כי מי שרוצה להראות חיבתו לפני ה' ולמצוא חן לפניו הוא כאשר חסרים עובדים ומתקנים בעולם, ליטול הוא על שכמו העבודה והתיקון גם לכל האחרים, שאז הוא נרשם ומצויין לפני הקב"ה לטובה. ולכן אמר: 'עת לעשות לה'... בזמן שהאחרים הפרו

תורתך'... ("אדיר במרום", דפו"ח דף כח). וכמו שכתב ב"מסילת ישרים" (סוף פרק י"ט): "יש בכוונת החסידות טובת הדור... לזכות אותם ולהגן עליהם... ותראה שזהו רצונו של מקום שיהיו חסידי ישראל מזכים ומכפרים על כל שאר מדריגות שבהם והוא מה שאמרו (ויק"ר ל') 'יבואו אלו ויכפרו על אלו'... עכ"ל (וכבר הזכיר זאת שם בסוף פרק י"ג: "כי יש בעם מדריגות מדריגות, איש לפי שכלו. הנה לפחות יחידי סגולה ימצאו אשר יכינו את עצמם הכנה גמורה, וע"י המוכנים יזכו גם הבלתי מוכנים אל אהבתו ית' והשראת שכינתו" עכ"ל). וכל זה הוא מן תוצאות האהבה להקב"ה.

יהא שם שמים שגור על פיו עוד סימן היכר לראות מי הוא שהצליח להשיג דרגה רוממה זו, היא שיהא זכרון שם ה' תמיד על לשונו. כך כתב "חובות הלבבות" (שער אהבת ה', פרק ששי) "להודות לו ולברכו ולשבחו ולהללו". כלומר על כל דבר ודבר יזכור מי הוא זה המטיב אתו ויזכור לבטא בשפתיו את ההכרה הזאת, ואף יודיע על כך לבריות. ועוד כתב שם: "שיתלה ברצון ה' בכל דבר שהוא לעתיד, אם דיבור או מעשה, כאשר מבטיח לזולתו ואפילו היה לזמן מועט" עכ"ל (כלומר שתמיד יוסיף את המלים "אם ירצה ה'"). והנה גם הזהר (ח"ג דף נא סוף ע"ב) הזכיר זאת, והובא בשל"ה (שער האותיות, סוף ערך אמונה) וכך נהג יוסף הצדיק (מדרש במד"ר, י"ד).

פרק ה' - אהבת ה' המתקיימת ע"י קידוש השם: (ע"ע שער כבוד)

"אין אומה בעולם נהרגת על קדושת שמו ומוסרת עצמה להריגה אלא ישראל" (תנחומא, תצוה, ה).
"ישראל אומרים לאוה"ע: בכמה צרות ובכמה שעבודים ובכמה הריגות מסרנו עצמנו על קידוש השם" (מדרש תהלים, ד').
"לא ניתנה תורה אלא (כדי) לקדש את שמו הגדול" (ילק"ש, ואתחנן, תתל"ו).
"על מנת כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים, שתמסרו עצמכם לקדש השם" (פסקתא זוטרת, אמור).

ב"ספר חסידים" (פסקא צ"ד) כתב כך:
"הן יקטלני, לו איחל" (איוב יג, טו). ישים אדם אל לבו ויקח משל מן הפרשים (=רוכבי הסוסים, הלוחמים למען המלך) ההולכים למלחמה להראות גבורתם במצות אדוניהם, ולא ינוסו מפני חרב ונפצעים ונהרגים. וכל זה אינו רק מפני הכלימה, כי תחשב כלימה אם ינוסו. ובמותם במלחמה לא יקבלו שכר מאדוניהם. אנחנו (בני ישראל) על אחת כמה וכמה שיש לנו לסבול צרות ויסורים אף להשלים נפשותינו למות על מצות מלכנו אדון כל, יתברך שמו" עכ"ל.

הרמב"ן (שמות כ, ו) מביא שחז"ל אמרו (מכלתא, יתרו, בחודש, ו')
"לאוהבי ולשומרי מצוותי" (שמות כ, ו) אלו שהם יושבים בארץ ישראל ונותנין

נפשם על המצוות. (שואלים אותו) 'מה לך יוצא ליהרג?' (ועונה) 'על שמלתי את בני. (ושואלים) 'מה לך יוצא לישרף?' (ועונה) 'על שקראתי בתורה'. (שואלים) 'מה לך לוקה באפרגיל?' (ועונה) 'על שנטלתי את הלולב'. ואומר: 'אשר הוכיתי בית מאהבי' (זכריה יג, ו) המכות האלו גרמו לי ליאהב (=להיאהב) לאבי שבשמים". פירש שם הרמב"ן "כי האהבה (היא) מסירת הנפש על המצוות".

אהבה של מסירת נפש

ממשיך הרמב"ן לבאר איזה קשר יש בין "אהבה" למסירת נפש? ועונה כי רק בשלש העבירות החמורות מחויב האדם ב"ייהרג ואל יעבור", אבל בעת השמד מרחיבים את הענין אל כל המצוות, מפני הכתוב "ולא תחללו את שם קדשי" (ויקרא כב, לב). ועדיין דבריו צריכים עיון, כי אם גם לשעת השמד יש פסוק מיוחד בתורה "המחייב" כל יהודי ויהודי, במה ניכר שזו היא תוספת ו"אהבה"? ועוד מה היחסנות כאן של "יושבי א"י", הרי פסוק זה מחייב כל היהודים בכל מקום בעולם ואפילו בתפוצות? ולומר שחז"ל רק הזכירו כאן עובדא שהיתה בימיהם איננו לפי סגנון דברי תורה של חז"ל.

ונ"ל על פי דברי "כסף משנה" (הל' יסודי התורה סוף ה"א בשם הר"ן) שעל מצות עשה אין חיוב ליהרג, כיון שהמאנס יכול בלאו הכי למנוע מהיהודי קיום המצוה בקום ועשה, וכן פסק רמ"א בשו"ע (יו"ד סי' קנ"ז סעיף א'). ולכן כאן "אהבתם להקב"ה" ניכרת במה שמוסרין נפשם גם על ביטול מצות עשה (כל הענינים שהמכלתא פירט באורך הם במצוות עשה).

נחקור כאן, מה השורש של "אהבה" במי שמוסר נפשו על מצוות ה' הרמב"ם כתב על האוהב את ה' בלשון זו: "וכיצד היא האהבה הראויה? הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתרה עזה מאד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד, כאילו חולה חולי האהבה שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אשה והוא שוגה בה תמיד, בין בשבתו בין בקומו בין בשעה שהוא אוכל ושותה; יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו, שוגים בה תמיד כמו שצונו 'בכל לבבך ובכל נפשך', והוא ששלמה המלך אמר דרך משל 'שחולת אהבה אני' (שה"ש ה, ח). וכל שיר השירים משל הוא לענין זה" (הל' תשובה פ"י ה"ג). כלומר יש באותו האדם הכרח פנימי שלא נותן לו מנוח עד שיתדבק באותו דבר שהוא אוהב ולא יפרוש ממנו, "אחזתיו ולא ארפנו" (שה"ש ג, ד).

ביאור מעלת מעשה עקידת יצחק

וכאשר הוא שקוע בקיום אחת ממצוות ה', הוא כל כך אדוק בזה שקשה לו ביותר להמנע ממנה. כך מצאנו אצל אברהם שהיה להוט לשחוט את יצחק עד שכאשר המלאך מנע אותו מכך, המלאך היה בכל זאת צריך להוסיף אזהרה חמורה לא לשפוך שום דם, "אל תעש לו מאומה" (רש"י לבראשית כב, יב). כאשר בתחלה שמע שזה רצון ה', רצה אברהם בכל ישותו, מרצו וכוחו לבצע מעשה העקידה כי ראה בזה קיום רצון ה'. אח"כ היה לו קשה מאד להפסיק, וכאילו במניעת העקידה אומרים לו לבטל ממצוה נהדרת. הרמב"ם מביא דוקא את אברהם לסמל של האוהב: "ומעלה זו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לה. והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה 'אברהם אוהבי' (ישעיה מא,

ח) לפי שלא עבד אלא מאהבה... ומיד שיאהוב אדם את ה' אהבה הראויה, מיד יעשה כל המצוות מאהבה" (הל' תשובה פ"י ה"ב).

קונטרס עקידת יצחק ראה בקובץ נפרד

עוד אופן של קידוש השם, לחיות חיים שהם מקודשים

"קידוש השם" הוא לא רק מי שמוסר נפשו למות למענו, אלא גם החי ומקיים המצוות לא למען כבוד הבריות או איזה שהיא תועלת חומרית, הרי זה מקדש את השם. וזו לשון הרמב"ם: "כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצות האמורות בתורה בשאט בנפש להכעיס הרי זה מחלל את השם... וכן כל הפורש מעבירה או עשה מצוה, לא מפני דבר בעולם, לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד, אלא מפני הבורא ברוך הוא כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו, הרי זה מקדש את השם" (הל' יסודי התורה, פ"ה ה"י).

ועוד יש אופן קידוש השם, כאשר האדם מדקדק במעשיו (אפילו בחסידות) וגורם לבריות לשבח שמו של הקב"ה, כמו שממשיך הרמב"ם: "...וכן אם דקדק החכם על עצמו והיה דיבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם ומקבלם בסבר פנים יפות, ונעלב מהם ואינו עולבם, מכבד להם ואפילו למקילין לו, ונושא ונותן באמונה, ולא ירבה באריחות עמי הארץ וישיבתן, ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין ועושה כל מעשיו לפנים משורת הדין, והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם, עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאווים למעשיו, הרי זה קידש את ה', ועליו הכתוב אומר 'ויאמר לי עבדי אתה, ישראל אשר בך אתפאר' (ישעיה מט, ג) (הל' יסודי התורה, פ"ה ה"יא)

וזה נקרא קידוש השם אפילו אם ימצאו שהגויים משבחים אותו, כמו מעשה שהיה עם שמעון בן שטח שהחזיר אבידה לגוי כי הצהיר שרצונו לשמוע את המלים "ברוך אלוהי היהודים" יותר מאשר כל ריווח שבעולם. כך נפסק הדין ברמב"ם (הל' גזלה ואבידה פ"א ה"ג) "אבידת גוי מותרת... והמחזירה הרי זה עובר עבירה מפני שהוא מחזק יד רשעי עולם. ואם החזירה (כדי) לקדש את השם שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה, הרי זה משובח. ובמקום שיש חילול השם אבידתו אסורה וחייב להחזירה".

פרק ו' - המפסידים את מדת האהבה לה'

בספר "חובות הלבבות" (שער אהבת ה', פרק חמישי) ציין שהמדה נפסדת ע"י "השנאה למי שאהב אותו השי"ת, ואהבת מי ששנאו ה' כמ"ש (דהי"ב יט, ב) 'הלרשע לעזור ולשונאי ה' תאהב, ובזאת עליך קצף מלפני ה'... עכ"ל. ונאריך בפרטי ענין זה בבואנו לשער "ריחוק וקירוב". היסוד הוא שהמרגיש הזדהות עם מטרותיו של הקב"ה לא יוכל לאהוב את שנואיו.

אהבת ה' בעת הנסיונות

עוד סיבה ראשית להפסיד מדה יקרה זו היא הנסיונות של צער או הפסד שהאדם סובל. וכך לשון רמח"ל (מסילת ישרים, פרק י"ט):

"ומבחן האהבה הזאת הוא בזמן הדוחק והצרה, וכן אמרו חז"ל "ואהבת את ה' אלוהיך... אפילו נוטל את נפשך, ובכל מאודך, בכל ממונך. אמנם כדי שלא תהיינה הצרות והדוחקים קושי ומניעה אל האהבה, יש לאדם להשיב אל עצמו ב' תשובות. האחת מהן שוה לכל נפש והשניה לחכמים בעלי הדעה העמוקה. הא' היא: כל מאי דעבדין מן שמיא לטב. וזה כי אפילו הצער ההוא והדוחק הנראה בעיניו רעה, אינו באמת אלא טובה אמתית, וכמשל הרופא החותך את הבשר או את האבר שנפסד כדי שיבריא שאר הגוף ולא ימות, שאע"פ שהמעשה אכזרי לכאורה, אינו אלא רחמנות באמת להטיבו באחריתו. ולא יסיר החולה אהבתו מהרופא בעבור זה המעשה..."

אך בעלי הדעה האמתית אינם צריכים אפילו לטעם הזה, כי הרי אין להם לכוין לעצמם כלל, אלא כל תפילתם להגדיל כבוד השי"ת ולעשות נחת רוח לפניו. וכל מה שיתגברו עיכובים נגדם עד שיצטרכו הם יותר כח להעבירם, הנה יאמץ לבם וישמחו להראות תוקף אמונתם. כמו שר צבא הרשום בגבורה אשר יבחר לו תמיד במלחמה החזקה יותר (כדי) להראות תקפו בנצחונה. וכבר מורגל זה הענין בכל אוהב בשר ודם שישמח כי יזדמן לו מה שיוכל להראות בו אל אשר הוא אוהב עד היכן מגיע עוצם אהבתו" עכ"ל.